

item eam quæ in propheta sic memoratur: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, sub umbra ejus vivemus inter gentes* (Thren. iv, 20)? Ego tamen umbrarum nomine hoc loco magis arbitrator designatas contrarias potestates, quæ non modo umbræ, vel tenebræ, sed et principes tenebrarum harum ab Apostolo perhibentur (Ephes. vi, 12), simulque inhærentes illis ex genere nostro, filios utique noctis, et non lucis, neque diei. Hæ siquidem umbræ, non plane cum aspiraverit dies, in nihilum revertentur, sicut a facie hujus corporeæ lucis umbras corporeas non disparere tantum, sed et penitus deperire videmus. Itaque erunt minime quidem extremius nihilo, miserius tamen. **1521** Erunt, sed inclinatae et subditæ. Denique: *Inclinabit se, inquit, et cadet* (haud dubium quin princeps umbrarum), *cum dominatus fuerit pauperum* (Psal. ix, 10). Ergo non natura delebitur, sed potentia subtrahetur; non peribit substantia, sed transibit hora et potestas tenebrarum. Tolluntur, ne videant gloriam Dei; non annullantur, ut semper urantur. Quidni inclinabuntur umbræ, cum deponentur potentes de sede, ponenturque scabellum pedum? (Rom. xiii, 12.) Quod utique oportet fieri cito. Novissima hora est; nox præcessit, dies autem appropinquavit. Aspirabit dies, et exspirabit nox. Nox diabolus est, nox angelus Satanae, etsi se transfiguret in angelum lucis. Nox etiam Antichristus, quem Dominus interficiet spiritu oris sui et destruet illustratione adventus sui (II Thess. ii, 8). Nunquid non Dominus dies est? Dies plane illustrans et spirans, qui spiritu oris sui fugat umbras, et destruit larvas illustratione adventus sui. Aut si magis placet verbum inclinationis simpliciter accipere, nihilque aliud inclinari quam annihilari esse putandum: ne huic quoque desimus sensui, dicimus umbras figuras et ænigmata Scripturarum, nec non et sophisticas locutiones cavillationesque verborum et implicita argumentorum, quæ omnia veritatis interim lumen obumbrant. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Verum aspirante die, inclinabuntur umbræ, quia occupante omnia luminis plenitudine, nulla pars superesse poterit tenebrarum. Denique cum venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est (I Cor. xiii, 9, 10).

6. Hactenus de his sufficere poterat, si spirans dies illa, et non aspirans dicta fuisset. Nunc vero pro tantillo licet additamento adhuc aliquid addendum existimo, nimirum pro investiganda hujus diversitatis ratione. Ego enim, ut verum fatear, jam olim mihi persuasi, in sacri pretiosique eloquii textu nec modicam vacare particulam. Solemus autem hac voce uti, cum vehementer aliquid desideramus; ut, verbi gratia, cum dicimus: Ille ad illum honorem, vel illam dignitatem aspirat. Designatur itaque per hoc verbum mira ad futura affluentia, vehementiaque spiritus die illo, cum non solum corda, sed et corpora suo quidem in genere spiritualia erunt; et qui digni invenientur, inebriabuntur ab

uberitate domus Domini, et torrente voluntatis illius potabuntur.

7. Vel aliter. Jam sanctis angelis dies sanctificatus illuxit, spirans illis jugi impetu perpetis meatus melliflua sempiternæ divinitatis arcana. Denique: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (Psal. xlv, 5); sed civitatem, cui dicitur: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te* (Psal. lxxxvi, 7). Cum autem et nobis qui terram inhabitamus, spirare adjecerit, erit non modo spirans, sed et aspirans, quod dilatato sinu admittat et nos. Vel (ut paulo altius repetamus, et disseramus latius plasmato homine de limo terræ, plasmator, sicut verax narrat historia, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vite* (Gen. ii, 7), factus proinde illi dies inspirans: et ecce invida nox callide impiegit in diem hanc, luce utique simulata. Nam dum quasi splendidius lumen scientiæ pollicetur, inopinatæ novæ luci offudit pravi tenebras consilii, et primordiis originis nostræ tetram damnosæ prævaricationis invexit caliginem. Væ, væ! nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant nescientes, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras. Denique comedit de ligno mulier, quod sibi dederat serpens, vetuerat Deus: deditque viro suo, et cœpit illis quasi de novo discere. Nam illico aperti sunt oculi amborum, et factus est dies conspirans, inspirantem extundens, et substituens expirantem. Conspiraverunt siquidem et convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus serpentis astutia, mulieris blanditiæ, viri mollities. Unde et loquebantur mutuo, Dominus scilicet et Christus ejus: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis* (Gen. iii), quod ad utriusque injuriam lactantibus se peccatoribus acquievisset.

8. In hac die nascimur universi. Portamus denique omnes impressum nobis cauterium conspirationis antiquæ; **1522** Eva utique vivente in carne nostra, cujus per hæreditariam concupiscentiam serpens nostrum suæ factioni sedula satagit sollicitudine vindicare consensum. Propterea, ut dixi, huic diei maledixere sancti, brevem optantes, et cito verti in tenebras (Job ii, 3; Jerem. xx, 14), quod sit contentionis et contradictionis dies, dum non cesset in ea caro concupiscere adversus spiritum, **D** legique mentis membrorum contraria lex rebellionem infatigabili assidue contradicat. Itaque dies expirans factus est. Extunc enim et deinceps, quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? (Psal. lxxxviii, 49.) Dicat pro ira quis: Ego non minus pro misericordia putem, ne electos scilicet, propter quos omnia fiunt, diu defatiget molesta contradictio, qua captivi ducuntur et ipsi in lege peccati, quæ est in membris ipsorum. Horrent nimirum, ægerrimeque ferunt turpem captivitatem, et tristem contentionem.

9. Festinemus proinde respirare a conspiratione antiqua et iniqua, quoniam breves dies hominis sunt (Job xvi, 5). Ante sane excipiat nos dies respirans, quam nox suspirans absorbeat, æternæ caliginis te-

nebris exterioribus involvendos. Quæris in quo respiratio ista? In eo, si incipiat spiritus vicissim concupiscere adversus carnem. Huic si repugnans, respiras; si spiritu facta carnis mortificas, respirasti; si hanc cum vitii et concupiscentiis suis crucifigis, respirasti. *Castigo, inquit, corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim ipse reprobus efficiar* (I Cor. ix, 27). Vox est respirantis, imo qui jam respirarat. Vade, et tu fac similiter (Luc. x, 37), ut te respirasse probes, ut diem denuo inspirantem tibi noveris illuxisse. Nec nox mortis prævalebit adversus redivivum hunc diem; magis autem in tenebris lucet, et tenebræ eum non comprehenderunt. In tantum non reor nec vita decedente cedere lumen vite, ut nemini congruentius, quam sic mortuo assignandam censeam vocem illam: *Et nox illuminatio mea in deliciis meis* (Psal. cxxxviii, 11). Quidni clarius videat, nube, vel potius fæce corporis evolutus? Erit sine dubio vinculis solutus corporeis inter mortuos liber, et inter cæcos videns. Nam quemadmodum olim, omni oculo caligante per universam Egyptum, solus in mediis tenebris clare videbat populus videns Deum, id est, populus Israel, dicente Scriptura quia *ubicunque Israel erat, lux erat* (Exod. x, 23): sic inter filios tenebrarum, in tetra mortis caligine fulgebunt justi, et videbunt, eo utique clarius, quo exuti corporum umbris. Nam et hi qui ante non respiraverunt: nec enim quæsierunt inspirantis diei lumen, et sol justitiæ non ortus est eis: hi, inquam, ibunt de tenebris in tenebras densiores, ut qui in tenebris sunt, tenebrescant adhuc; et qui vident, videant magis.

10. Ubi non inconvenienter forsitan adducetur etiam sermo Domini, quem dixit, quia *habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet et quod videtur habere auferetur ab eo* (Luc. xix, 26). Ita est: et additur in morte videntibus, et non videntibus demitur. Quo enim hi minus et minus, eo illi magis magisque vident, donec et hos excipiat suspirans nox, et illos aspirans dies; quæ sunt novissima utrorumque, extrema videlicet cæcitas, et suprema claritas. Et hoc jam non est quod dematur omnino vacuis, non est quod addatur plenis, nisi quod hi nescio quid pleno amplius accepturos præsumunt secundum promissionem ad se factam. Et promissionis quidem verbum tale est: *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam et superfluentem dabit in sinum vestrum* (Luc. vi, 83). An non plus pleno quodam modo tibi esse videtur quod supereffluit? Porro placide audies plenum et plenus, si te legisse memineris: *In æternum et ultra* (Exod. xv, 18). Ergo is cumulus aspirantis erit diei. Ipsa, inquam, adjiciet ad mensuram inspiratæ plenitudinis, ad inspirantis diei copiam, supra modum in sublime pondus gloriæ operans, ita ut redundet in corpora supereffluens clarificationis adjectio. Hac de causa enim non spirans, sed aspirans dicta est, quod addat ad inspirantem, hoc significante Spiritu sancto per adjectam, ad, præpositionem; quia quos illa

intus illuminat, hos ista adornat foris, et stola gloriæ induit eos.

1523 11. Atque id satis pro danda ratione vocabuli, quod est Aspirans. Et si vultis scire, dies aspirans ipse est Salvator quem exspectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ (Philipp. iii, 20, 21). Nam et inspirans nihilominus idem ipse est, secundum operationem qua nos respirare prius facit in lumine quod inspirat, ut simus et nos dies respirans in ipso, secundum quod interior noster homo renovatur de die in diem, et renovatur in spiritu mentis suæ ad imaginem ejus qui se creavit, factus proinde dies ex die, et lumen ex lumine. Cum igitur duo in nobis præcedant dies, unus quidem inspirans pro corporis vita, alter vero respirans in sanctificationis gratia, porro tertius supersit aspirans in resurrectionis gloria: claret profecto aliquando adimpletum iri in corpore quod præcessit in capite, magnum utique pietatis sacramentum, et prophetæ testimonium, qui ait: *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus; sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum* (Osee vi, 3). Ipse est in quem angeli prospicere concupiscunt, sponsus Ecclesiæ, Jesus Christus Dominus noster, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

SERMO LXXXIII.

Qualiter Christus ad judicandum veniet in forma humana, ut suavis appareat electis; et quomodo minor angelis, visdemque sublimior.

1. Revertere; similis esto, dilecte mi, capræ hinnuloque cervorum (Cant. ii, 17). Quid? modo it, modo revocas? Quid subitum in tam brevi emeris? Oblitane aliquid? Etiam oblita totum quod non ille est, se quoque ipsam. Denique cum sit rationis non expers, non tamen modo, ut videtur, rationis est compos. Sed nec in sensu illi ullatenus apparet verecundia esse, quam forte habet in moribus. Amor intemperans facit hoc. Nempe is est qui omnem in se triumphans captivansque pudoris sensum, convenientiæ modum, deliberationis consilium, totius modestiæ et opportunitatis neglectum quemdam et quamdam incuriam parit. Nam vide nunc quomodo illum, pene adhuc incipientem ire, jam tamen redire flagitat. Etiam accelerare rogat, et quidem currere instar unius alicujus feræ silvarum velociter currentis, verbi gratia, capræ, hinnulive cervorum. Hic litteræ tenor, et hæc Judæorum portio.

2. Ego vero, quemadmodum accepi a Domino, in profundo sacri eloquii gremio spiritum mihi scrutabor et vitam; et pars mea hæc, qui in Christum credo. Quidni eriam dulce ac salutare epulum spiritus de sterili et insipida littera, tanquam granum de palea, de testa nucleum, de osse medullam? Nihil mihi et litteræ huic, quæ gustata carnem sapit, glutita mortem affert; sed enim quod in ea tectum est, de Spiritu sancto est. *Spiritus autem loquitur mysteria*, teste Apostolo (I Cor. xiv, 2); sed Israel pro

velato mysterio. Ipsum mysterii velamen tenet. Quare, nisi quia adhuc velamen est positum super cor ejus? Ita quod sonat littera, illius est: quod signat [Alias, designat], meum est; ac per hoc illi ministratio mortis in littera, mihi vita in spiritu. Nam si spiritus est qui vivificat (Joan. vi, 64): dat quippe intellectum. An non vita intellectus? *Intellectum da mihi, et vivam*, ait Propheta Domino. Intellectus non remanet extra, non hæret in superficie, non instar cæci palpat forinseca; sed profunda rimatur, pretiosissimas solitus exinde veritatis exuvias tota aviditate diripere ac tollere sibi, et cum Propheta dicere Domino: *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa* (Psal. cxviii, 144, 162). Nempe ita regnum veritatis vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. xi, 12). Verum ille senior frater, qui de agro veniens formam tenuit populi veteris et terreni, qui pro terrena hæreditate doctus diligere tritiram, attrita fronte gemit anxius sub gravi jugo legis, portatque pondus diei et æstus. Is, inquam, quia intellectum non habuit, foris stat **1524** etiam nunc, et non vult nec invitatus a patre intrare domum convivii, semetipsum fraudans usque adhuc participio symphonie, et chori, et vituli saginati (Luc. xv, 25-30). Miser qui renuit experiri, quam bonum sit et quam jucundum habitare fratres in unum. Et hæc dicta sint pro distinctione partis Ecclesie, partisque Synagoge, quo et cæcitas hujus ex illius prudentia manifestior fiat, et felicitas illius ex hujus miseranda fatuitate præmineat.

3. Nunc jam scrutemur verba sponsæ, et sic conemur castos exprimere sancti amoris affectus, ut nil in sacro eloquio ratione carens, nil indecorum importunumve resedissem omnino appareat. Et si in mentem venerit hora illa, cum Dominus Jesus (is enim sponsus est) transiret ex hoc mundo ad Patrem (Joan. xiii, 1), simulque quid tunc animi gereret sua illa domestica Ecclesia, nova utique nupta, cum se deserit cerneret quasi viduam desolatam unica spe sua: apostolos loquor, qui relictis omnibus secuti fuerant eum, atque cum ipso permanserant in tentationibus suis; si hæc, inquam, cogitaverimus, non immerito neque incongrue, puto, videbitur quantum de abscessu tristis, tantum sollicita existisse de reditu, præsertim sic affecta, et sic relicta. Itaque diligenti et indigenti hæc ipsa duplex ratio erat commonendi dilectum, ut, quandoquidem persuaderi non poterat quia iret et ascenderet ubi erat prius, saltem promissum denuo maturaret adventum. Quod enim optat et postulat similem fore feris, et ejusmodi feris, quæ cursu agiliores esse videntur; cupientis animi indicium est, cui nihil satis festinatur. Nonne hoc quotidie postulat, cum dicit in oratione: *Adveniat regnum tuum* (Matth. vi, 10)?

4. Ego tamen præter agilitatem, existimo non minus signanter exprimi etiam infirmitatem, et quidem sexus in caprea, ætatis in hinnulo. Vult itaque eum; ut mihi videtur, etsi cum potestate venire, non tamen in forma Dei in judicio apparere; sed sane in

ea, quæ non modo natus, sed et parvulus natus est nobis, idque solo de infirmiori femineo sexu. Cur hoc? Nempe ut ex utroque admoneatur infirmo imbecescere in die iræ, memineritque in judicio misericordiam superexaltare judicio. Etenim si iniquitates observaverit, etiam electorum, quis sustinebit? (Psal. cxxix, 3.) Astra non sunt munda in conspectu ejus, et in angelis suis reperit pravitatem (Job. iv, 18). Audi denique sanctum et electum quid dicat Deo Tu, inquit, remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno (Psal. xxxi, 5, 6). Opus itaque habent et sancti pro peccatis exorare, ut de misericordia salvi fiant, propriae justitiæ non fidentes. Omnes enim peccaverunt, et egent omnes misericordia [Alias additur, Dei].

Ut ergo cum iratus fuerit, misericordie recordetur, rogatur ab ista apparere in misericordie habitu, de quo Apostolus: *Et habitu*, inquit, *inventus ut homo* (Philipp. ii, 7).

5. Necessarie quidem. Si enim cum hoc quoque temperamento tanta erit in judicio æquitas, in judice feritas, in majestate sublimitas, novitas in facie ipsa rerum, ut secundum prophetam non possit cogitari dies adventus ejus (Malach. iii, 2): quid, putas, foret, si ignis ille consumens (Deum loquor omnipotentem) in illa suæ divinitatis magnitudine, fortitudine, puritate venisset, contra folium quod vento rapitur ostensus potentiam suam, et stipulam siccam persecuturus? (Job. xiii, 25.) Et homo

est, inquit, et quis videbit eum? *Et quis stabit ad videndum eum* (Malach. iii, 2). Quanto magis Deum nobis absque homine exhibentem nemo hominum ferret, utpote claritate inaccessibilem, celsitudine inattingibilem, incomprehensibilem majestate? Nunc vero cum exarserit in brevi ira ejus (Psal. ii, 13), quam grata propter filios gratiæ apperebit blanda quædam visio hominis, sane firmamentum fidei, sperobur, fiducia augmentum: quod scilicet gratia et misericordia sit in sanctos ejus, et respectus in electos illius (Sap. iv, 15) Denique ipse Pater Deus dedit Filio judicii potestatem, et non quia suus, sed quia Filius hominis est (Joan. v, 27). O vere Patrem misericordiarum! **1525** vult per hominem homines judicari, quo in tanta trepidatione et per-

turbatione malorum, electis fiduciam præstet naturæ similitudo. Prædixerat hoc quondam sanctus David, orans pariter et prophetans: *Deus*, inquit, *judicium tuum regi da et justitiam tuam filio regis* (Psal. lxxi, 2). Sed neque huic dissonat promissio facta per angelos, qui eo assumpto ita ad apostolos loquebantur: *Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* (Act. i, 11), hoc est, in hac ipsa corporis forma atque substantia.

6. Liqueat ex his omnibus sponsam in se divinum habere consilium, et mysterium supernæ voluntatis minime ignorare, quæ sub umbra imbellium imbecillumque animantium naturam infirmiore, vel potius inferiore, quia jam infirma non erit, in

judicio exhibendam, et orantis affectu, et spiritu prophetantis enuntiat; quatenus qui cælum terramque movebit in virtute sua, accinctus potentia contra insensatos, et suavis nihilominus et mitis, et quasi omnino inermis appareat propter electos. Ubi hoc quoque addi potest, quia ad discernendum alterutros a se, opus erit quodam modo illi, cum hinnuli qui lem saltibus; luminibus caprea; quatenus videre et discernere in tanta multitudine et in tantaurbatione possit, in quosnam salire, et quos transilire oporteat, ne forte contingat justum pro impio conculcari, cum in ira populos confringet. Nam quantum ad impios, necesse est ut impleatur prophetia David, imo sermo Domini loquentis per os ejus, quia *conminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos* (Psal. xvii, 43): et item alius sermo, quem per alium prophetam prædixerat, impletus nihilominus tunc cognoscetur, cum ad angelos rediens dicet: *Calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea* (Isa. lxiii, 3).

7. Si cui autem magis ita intelligendum videtur, ut malos potius transilire, atque in bonos salire hinnulus noster debeat, non contendo: tantum cogit saltus dispositum iri in discriminationem bonorum, malorumque. Nam et a me, si bene memini, ita dictum est in sermone altero, ubi capitulum idem alibi supra et ab auctore positum, et a me expositum nihilominus reperitur (Supra serm. 54). Verum ibi secundum dispensationem quidem gratiæ, quæ in præsentia vita aliis datur, aliis non datur, justo quidem Dei judicio, sed occulto, salire, et transilire is hinnulus dictus est, hic autem, secundum ultimam ac variam retributionem meritorum. Et forte sensui huic videatur astipulari extremum capituli hujus, quod quidem pene oblitus fueram. Dicens namque: *Similis esto, dilecte mi, caprea hinnuloque cervorum*, addit, *super montes Bethel*. Nec enim in domo Dei, quod sonat Bethel, mali montes sunt. Quamobrem saliens in eos hinnulus non conculcat, sed lætificat, ut Scriptura impleatur quæ dicit: *Montes et colles cantabunt coram Deo laudes* (Isa. lv, 12). Et quidem sunt montes, quos secundum Evangelium tollit fides comparata sinapi (Matth. xvii, 19), sed non sunt montes Bethel. Etenim quicumque sunt Bethel, minime eos tollit fides, sed colit.

8. Quod si principatus et potestates, nec non et cætera nihilominus beatorum Spirituum agmina cælorumque virtutes montes sunt Bethel, ut de his intelligamus dictum: *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (Psal. lxxxvi, 1), non sane is hinnulus vilis ac contemnendus, qui supra tam excellentes montes visus est apparere, tanto angelis melior effectus, quanta differentius præ illis nomen hæreditavit (Hebr. i, 4). Quid enim, si in psalmo legimus minoratum ab angelis? (Psal. viii, 6). Neque enim ideo non melior, quia minor; nec contraria sunt locuti Apo-

(244*) In scriptis omnibus et editis primis hic legitur *ens*; apud Horsium et alios, *manens*. Ita *ens* habes sermone 75, num. 11; pro quo editi, *sedens*.

stolus et Propheta, quippe habentes eundem Spiritum. Nam si dignationis fuit quod minoratus est, non necessitatis; nihil plane in hoc bonitati præscribitur, sed ascribitur. Denique minoratus Propheta perhibuit, non minore, attollens gratiam, et propellens injuriam. Nam et minoritatem natura recusat, et minorationem excusat causa. Nempe minoratus est, quia ipse **1526** voluit: minoratus est sua voluntate, et nostra necessitate. Sic minorari, misereri fuit. Quænam perditio hæc? Profecto accessit pietati, quidquid majestati visum est deperiisse. Quantum nec Apostolus tacuit hoc magnum magnæ pietatis arcanum, sed ait: *Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis gloria et honore coronatum* (Hebr. ii, 9).

9. Et hæc dixerimus pro nomine et similitudine hinnuli, quatenus sponso eam, juxta sermonem sponsæ, absque majestatis injuria aptaremus. Quid dico, absque majestatis injuria, quando nec infirmitas inhonorata remansit? Hinnulus est, parvulus est, caprea quoque similis perhibetur, tanquam factus ex muliere: attamen *super montes Bethel*, attamen *excelsior cælis factus* (Hebr. vii, 26). Non dicit: *Excelsior cælis ens* (244) vel existens; sed, *excelsior cælis factus*: ne quis putet de illa natura dictum, in qua est qui est. Sed et ubi præfertur angelis, melior nihilominus perhibetur effectus, et non dicitur manens vel existens melior. Ex quibus apparet, quod non modo in eo quod ab æterno est, sed etiam in eo quod in tempore factus est, omnem sibi eminentiam vindicet supra omnem principatum et potestatem, supra omnem denique creaturam utpote primogenitus omnis creaturæ. Itaque *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (I Cor. i, 25). Hoc quidem Apostolus. Mihi autem non videtur errare, si quis etiam sapientiæ et fortitudinis angelorum præferendum dicat identidem stultum infirmumque Dei. Ita ergo præsens locus convenienter aptabitur universali Ecclesie.

10. Jam vero quod ad unam singulariter animam spectat (nam et una, si Deum dulciter, sapienter, vehementer amat, sponsa est), quisque spiritualis in semelipso advertere potest, quid sibi inde proprium respondeat experimentum. Ego vero quidquid illud est, quod in me de hujusmodi experiri donatum est, coram eloqui non verebor. Nam etsi vile forsitan cum fuerit auditum, et despicabile videatur, non mea refert; quia qui spiritualis est, non me despiciet: qui minus, non me intelliget. Attamen si in alium istud sermonem servavero, forte non deerunt qui ædificentur in iis, quæ exoratus interim Dominus inspirabit, sponsus Ecclesie, Jesus Christus Dominus noster, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

Hic tamen paulo post etiam in manuscriptis legitur *manens vel existens*.

SERMO LXXIV.

De visitationibus Verbi sponsi, quam occulte fiant ad animam sanctam, idque Bernardus sui ipsius exemplo ad ædificationem suorum demisse ac verecunde declarat.

1. *Revertere*, inquit (Cant. II, 17). Licet non adesse quem revocat; adfuisse tamen, idque non longe ante: quippe qui dum adhuc abiret, revocari videtur. Intempestiva revocatio, magni unius amoris, magnæ alterius amabilitatis indicium est. Qui sunt isti charitatis cultores, amatorique tam indefessi sectatores negotii, quorum alterum prosequitur, alteram urget tam inquietus amor? Et mihi quidem, ut memini meæ promissionis, incumbit assignare hunc locum Verbo et animæ; sed ad hoc ut dignæ vel aliquantisper fiat, ipsius adjutorio Verbi egere me fateor. Et certe sermo iste decuerat magis expertum, magisque conscium sancti et æreani amoris; sed non possum officio deesse meo, non vestris omnino votis. Periculum meum video, et non caveo; vos me cogitis. Prorsus cogitis ambulare in magnis et in mirabilibus super me. Heu! quam vereor ne subinde audiam: Quare tu enarras delicias meas, et assumis sacramentum meum per os tuum? Audite me tamen hominem qui loqui trepidat, et tacere non potest. Excusabit forsitan ausum trepidatio ipsa mea; magis autem vestra, si provenerit, ædificatio. Et forte hæc lacrymæ pariter videbuntur, *Revertere*, ait. Bene. Abibat, revocatur. Quis mihi reseret hujus mutabilitatis sacramentum? Quis mihi digne explicet ire, et **1527** redire Verbi? Nunquid levitate utitur sponsus? Unde, quo venire seu denuo ire queat, qui totum implet? Quem denique motum habere localem possit qui spiritus est? Aut quem postremo vel cujuscunque generis motum das illi qui Deus est? Est quippe omnino incommutabilis.

2. Verum hæc qui potest capere, capiat. Nos autem in expositione sacri mysticque eloqui caute et simpliciter ambulantes, geramus morem Scripturæ, quæ nostris verbis sapientiam in mysterio absconditam loquitur; nostris affectibus Deum, dum figurat, insinuat; notis rerum sensibilibus similitudinibus, tanquam quibusdam vilioris materiæ poculis, ea quæ pretiosa sunt, ignota et invisibilia Dei, mentibus propinat humanis. Sequamur proinde et nos eloqui casti consuetudinem, dicamusque Verbum Dei Deum sponsum animæ, prout vult et venire ad animam, et iterum dimittere eam: tantum ut sensu animæ, non Verbi motu, ista fieri sentiamus. Verbi causa, cum sentit gratiam, agnoscit præsentiam: cum non, absentiam queritur, et rursus præsentiam quærit, dicens cum Propheta: *Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram* (Psal. XXVI, 8). Quidni requirat? Neque enim, subducto sibi tam dulci sponso, interim aliquid aliud non dico desiderare, sed nec cogitare libebit. Restat igitur ut absentem studiose requirat, revocet abeuntem. Ita ergo revocatur Verbum, et revocatur desiderio animæ, sed ejus animæ cui semel indulserit suavitatem sui. Nunquid non desiderium vox? Et

valda. Denique: *Desiderium pauperum*, inquit, *exaudivit Dominus* (Psal. IX, 17). Verbo igitur abeunte, una interim et continua animæ vox, continuum desiderium ejus, tanquam unum continuumque *Revertere*, donec veniat.

3. Et nunc da mihi animam, quam frequenter Verbum sponsus invisere soleat, cui familiaritas ausum, cui gustus famem, cui contemptus omnium otium dederit: et ego huic incunctanter assigno vocem pariter et nomen sponsæ; nec ab ea penitus locum, qui in manibus est, consuerim alienum. Talis nempe inducitur hic loquens. Quem enim revocat, ejus absque dubio probat se meruisse præsentiam, etsi non copiam. Alioquin non revocasset illum, sed vocasset. Porro revocationis verbum *revertere* est. Et forte ideo substraxit se, quo avidius revocaretur, teneretur fortius. Nam et aliquando simulabat se longius ire, non quia hoc volebat, sed volebat audire: *Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit* (Luc. XXIV, 28, 29). Et rursus alia vice super mare ambulans, cum apostoli navigarent et laborarent in remigando, quasi volens præterire eos, nec tunc quidem istud volebat, sed magis probare fidem, et elicere precem. Denique, sicut ait evangelista: *Turbati sunt, et clamaverunt, putantes phantasma esse* (Marc. VI, 48, 49). Ergo istiusmodi piam simulationem, imo salutarem dispensationem, quam tunc corporaliter Verbum corpus interdum exhibuit, non cessat identidem Verbum spiritus, modo suo spirituali, cum devota sibi anima sedulo actitare. Præteriens teneri vult, abiens revocari. Neque enim hoc irrevocabile verbum. It, et redit pro beneplacito suo, quasi visitans diluculo, et subito probans. Et ire quidem illi quodam modo dispensatorium; redire vero semper voluntarium est: utrumque autem plenum iudicii. At penes ipsum horum ratio.

4. Nunc vero constat in anima fieri hujusmodi vicissitudines euntis et redeuntis Verbi, sicut ait: *Vado, et venio ad vos* (Joan. XIV, 28); item: *Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me* (Joan. XVI, 17). O modicum longum! Pie Domine, modicum dicis, quod non videbimus te? Salvum sit Verbum Domini mei: longum est, et multum valde nimis. Verumtamen utrumque verum: et modicum meritis, et longum votis [alias, non modicum votis]. Habes utrumque in propheta: *Si moram fecerit, inquit, expecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit* (Habac. II, 3). Quomodo non tardabit, si moram fecerit, nisi quia quod ad meritum satis est, non est satis ad votum? Porro anima amans votis fertur, **1528** trahitur desiderii, dissimulat merita, majestati oculos claudit, aperit voluptati, ponens in salutari, et fiducialiter agens in eo. Inrepida denique et inverecunda revocat Verbum, et cum fiducia repetit delicias suas, solita libertate vocans, non Dominum, sed dilectum: *Revertere, dilecte mi*: et addit: *Similis esto capræ, hinnuloque cervorum super montes Bethel*. At istud postea.

5. Nunc vero sustinete modicum quid insipientiæ meæ. Volo dicere, nam ethoc pactus sum, quomodo mecum agitur in ejusmodi. Nam expedit quidem. Sed probar sane ut prosum: et, si profeceritis vos, meam insipientiam consolabor; si non, meam insipientiam confitebor. Fateor et mihi adventasse Verbum, in insipientia dico, et pluries. Cumque sæpius intraverit ad me, non sensi aliquoties cum intravit. Adesse sensi, adfuisse recorder, interdum et præsentire potui introitum ejus, sentire nunquam, sed ne exitum quidem. Nam unde in animam meam venerit, quove abierit denuo eam dimittens; sed et qua vel introierit vel exierit; etiam nunc ignorare me fateor, secundum illud: *Nescis unde veniat aut quo vadat* (Joan. III, 8). Nec mirum tamen, quia ipse est, cui dictum est: *Et vestigia tua non cognoscuntur* (Psal. LXXVI, 20). Sane per oculos non intravit, quia non est coloratum; sed neque per aures, quia non sonuit; sed neque per nares, quia non aeri miscetur, sed menti; nec infecit aerem, sed fecit; neque vero per fauces, quia non est mansum vel haustum; nec tactu comperi illud, quia palpabile non est. Qua igitur introivit? An forte nec introivit quidem, quia non de foris venit? Neque enim est unum aliquid ex iis quæ foris sunt. Porro nec de intra me venit quoniam bonum est, scio quoniam non est in me bonum. Ascendi etiam superius meum: et ecce supra hoc Verbum eminens. Ad inferius quoque meum curiosus explorator descendi: et nihilominus infra inventum est. Si foras aspexi, extra omne exterius meum comperi illud esse; si vero intus, et ipsum interius erat. Et cognovi verum quidem esse quod legeram, quia *in ipso vivimus, movemur et sumus*, (Act. XVII, 28): sed ille beatus est, in quo est ipsum, qui illi vivit, qui eo movetur.

6. Quæris igitur, cum ita sint omnino investigabiles viæ ejus, unde adesse norim? Vivum et efficax est: moxque ut intus venit, expergefecit dormitantem animam meam; movit, et molliovit, et vulneravit cor meum, quoniam durum lapideumque erat, et male sanum. Cœpit quoque evellere et destruere, edificare et plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, nec non et mittere prava in directa, et aspera in vias planas; ita ut benediceret anima mea Domino, et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus. Ita igitur intrans ad me aliquoties Verbum sponsus, nullis unquam introitum suum indicibus innotescere fecit, non voce, non specie, non incessu. Nullis denique suis motibus compertum est mihi, nullis meis, sensibus illapsum penetralibus meis: tantum ex motu cordis, sicut præfatus sum, intellexi præsentiam ejus; et ex fuga vitiorum, carnaliumque compressione affectuum adverti potentiam virtutis ejus; et ex discussione sive redargutione occultorum meorum admiratus sum profunditatem sapientiæ ejus; et ex quantalacumque emendatione morum meorum expertus sum bonitatem mansuetudinis ejus; et ex renovatione ac reformatione spiritus mentis meæ, id

est interioris hominis mei, percepi utcunque speciem decoris ejus; et ex contuitu horum omnium simul expavi multitudinem magnitudinis ejus.

7. Verum quia hæc omnia, ubi abscesserit Verbum, perinde ac si ollæ bullienti subtraxeris ignem, quodam illico languore torpentia et frigida jacere incipiunt; atque hoc mihi signum abscessionis ejus tristes sit necesse est anima mea, donec iterum revertatur, et solito recalescat cor meum intra me; idque sit reversionis indicium. Tale sane experimentum de Verbo **1529** habens, quid mirum si et ego usurpo mihi vocem sponsæ in revocando illud, cum se absentaverit, qui etsi non pari, simili tamen vel ex parte desiderio feror? Familiare mihi erit, quoad vixero, pro Verbi revocatione revocationis verbum, quod utique *revertere* est. Et quoties elabatur, toties repetetur a me: nec cessabo clamitare quasi post tergum abeuntis ardenti desiderio cordis ut redeat, et reddat mihi lætitiæ salutaris sui, reddat mihi se ipsum. Fateor vobis [alias, dico vobis], filii, nil aliud interim libet, dum non præsto est quod solum libet. Et hoc oro, ut non vacuum veniat, sed plenum gratiæ et veritatis (Joan. I, 14): more utique suo, sicut heri et nudius tertius. In quo mihi similitudinem capræ et hinnuli exhibitum iri posse videtur, cum veritas capræ oculos habeat, gratia hinnuli hilaritatem.

8. Utraque res necessaria mihi: et veritas quidem, cui abscondi non possim; gratia autem, cui nolim. Alioquin sine alterutra visitatio plena non erit, cum et illius severitas absque hac onerosa, et hujus hilaritas absque illa dissoluta possit videri. Amara est veritas sine condimento gratiæ; sicut absque veritatis freno levis et nesciens modum, plerumque et insolens ipsa devotio. Quam multis non profuit gratiam percepisse, pro eo quod temperamentum de veritate pariter non acceperunt? Ex hoc enim plus quam oportuit complacere sibi in ea, dum veriti non sunt veritatis obtutus, dum non respexerunt ad capræ maturitatem, magis autem se totos hinnuli levitati hilaritati que dederunt. Inde factum est, ut in qua privatim exultare voluerant, gratia privarentur, quibus vel sero dici potuerit: *Euntes ergo discite quid sit: Servite Domino in timore et exultate ei cum tremore* (Psal. II, 11). Dixerat denique sancta anima quædam in abundantia sua, *Non movebor in æternum*: cum subito sensit aversam a se faciem Verbi, seque non modo motam, sed etiam conturbatam (Psal. XXIX, 7, 8); et sic in tristitia didicit opus fuisse sibi; cum munere quidem devotionis, etiam pondere veritatis. Ergo non in sola gratia plenitudo gratiæ est, sed ne in sola quidem veritate. Quid prodest scire quid te oporteat facere, si non detur et velle facere? Quid, si velis quidem, sed minime possis? Quantos expertus sum agnita veritate tristiores, et ideo magis, quod jam confugere ad ignorantiam excusationem non liceret, scientes, et non facientes quod Veritas hortaretur?

9. Quæ cum ita se habeant, neutrum sine altero

sufficit. Parum dixi: non expedit quoque. Unde id scimus? *Scienti*, inquit, *bonum, et non facienti, peccatum est illi* (Jac. iv, 17); item: *Servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna vapulabit multis* (Luc. xii, 47). At istud pro parte veritatis. Pro gratiæ quid? Scriptum est: *Et post bucellam introivit in eum Satanas* (Joan. xiii, 27). Judam loquitur, qui accepto, munere gratiæ, quia in veritate non ambulabat cum veritatis Magistro, vel potius cum magistra Veritate, locum in se diabolo dedit, Audi adhuc: *Cibavit illos ex adipe frumenti, et de petra melle saluravit eos. Quos? Inimici Domini mentiti sunt ei* (Psal. lxxv, 17, 16). Quos melle cibavit et adipe, hi mentiti sunt et facti inimici; quia veritatem gratiæ non junxerunt. De quibus alibi habes: *Filii alieni mentiti sunt mihi; filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis* (Psal. xvii, 46). Quidni claudicarent, uno pede gratiæ contenti, et non apponentes veritatem? *Erit igitur tempus eorum in sæcula* (Psal. lxxx, 16), sicut et principis ipsorum, qui et ipse in veritate non stetit, sed fuit mendax ab initio (Joan. viii, 44), ideoque audivit: *Perdidisti in decore tuo sapientiam* (Ezech. xxvii, 17). Nolo decorem, qui mihi sapientiam tollat.

10. Quæris quis ille tam noxius, tamque perniciosus decor? Tuus. Adhuc forte sine intellectu es? Planius audi. Privatus, proprius. Non culpamus donum, sed usum. Denique si advertisti, non in decore, sed in suo decore dictus est ille perdidisse sapientiam. Et, ni fallor, unus angeli animæque decor ipsa est. Quid enim vel hæc vel ille absque sapientia, nisi rudis deformisque materia est? Ea ergo ille non modo formatus, **1530** sed et formosus fuit. Sed perdidit eam, cum fecit suam: ut non sit aliud in decore suo quam in sua sapientia perdidisse sapientiam. Proprietas in causa est. Quod sibi sapiens fuit, quod non dedit gloriam Deo, quod non retulit gratiam pro gratia, quod non secundum veritatem ambulavit in ea, sed ad suam eam retorsit voluntatem: istud est cur eam perdidit; imo istud est quod eam perdidit. Etenim sic habere, perdere est. *Et si Abraham*, inquit, *ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum* (Rom. iv, 2). Et ego: non ego [alias, ergo in tuto] inquam. Perdidit quidquid habeo non apud Deum. Nam quid tam perditum, quam quod extra Deum exsulat? Quid mors, nisi privatio vitæ? Ita nihil perditio, nisi alienatio a Deo est. Væ qui sapientes estis in oculis vestris et coram vobismetipsis prudentes! (Isai. v, 21.) de vobis dicitur: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo* (I Cor. i, 19). Perdiderunt sapientiam, quia sua sapientia perdidit eos. Quid non perdidit, et ipsi perdidit sunt? An vero non perdit, quos nescit Deus?

11. Porro autem virgines fatuæ, quas quidem non aliunde fatuas puto, nisi quia dicentes se esse sapientes, stultæ factæ sunt; hæc, inquam, a Deo audire habeat: *Nescio vos* (Matth. xxv, 12). Et item illi, qui gratiam miraculorum ad suam usurpaverunt

gloriam, nihilominus audituri sunt, quia *non novi vos* (Matth. vii, 23): ut liquido ex his clarescat, gratiam non prodesse, ubi veritas non est in intentione; sed obesse magis. Et quidem penes sponsum utraque res. Denique: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, ait Joannes Baptista (Joan. i, 17). Si ergo cum una quavis harum sine altera pulsaverit ad ostium meum Dominus Jesus Christus (ipse est enim Dei Verbum, animæ sponsus), intrabit sane non tanquam sponsus, sed tanquam iudex. Absit, nequaquam fiat hoc! Non intret in iudicium cum servo suo. Intret pacificus, intret jucundus et hilaris: maturus tamen et serius intret, qui severiori quodam veritatis vultu in me, dum insolentiam reprimit, purget lætitiā. Intret quasi hinnulus saliens, quasi caprea circumspiciens, qui culpam dissimulando transiliat pœnam miserando respiciat. Intret quasi descendens de montibus Bethel, festivus et splendidus, et quasi procedens a Patre, suavis et mitis, qui non dedignetur dici et fieri sponsus animæ quærentis se, cum sit super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

SERMO LXXXV

Deus quærendus est debito tempore, modo et loco. Et quod nunc sit acceptabile tempus, in quo quisque per bona opera potest sibi invenire Deum, ac suam operari salutem.

1. In lectulo meo quæsi per noctes quem diligit anima mea (Cant. iii, 1). Non est reversus sponsus ad vocem et votum revocantis. Quare? Ut desiderium crescat, ut probetur affectus, ut exercentur amoris negotium. Sane ergo dissimulatio est, non indignatio. Sed superest, ut quærat, si forte reperitur quæsitus, qui vocatus, non venit, dicente Domino: *Omnis qui quærit, invenit* (Matth. vii, 8). Porro verbum revocationis tale est: *Revertere: assimulare dilecte mi, caprea hinnuloque cervorum* (Cant. ii, 17). Ad quam vocem dum non est reversus, utique ob illas causas quæ dictæ sunt: hinc ista quæ amat facta cupidior, mox sese ad requirendum tota aviditate dedit. Et primo quidem quærit illum in lectulo, sed minime invenit. Surgit inde, circuit civitatem, et redit per plateas et vicus, et non occurrit, neque apparet. Interrogantur quique forte occurrerint, nihilque certi reportatur. Neque vicinus, aut unius noctis quæsitio hæc, et hæc frustratio, cum dicat ista, quia *quæsi per noctes*. Quid hoc desiderii est et ardoris, ut surgens de nocte publicum non erubescat, percurrat civitatem, percunctetur palam et passim de dilecto, atque a vestigandis semitis ejus nulla valeat ratione averti, nulla præpediri difficultate, non tempestivæ retineri amore quietis, non sponsæ verecundia, non vel timore nocturno? Et tamen in his omnibus **1531** frustrata est usque adhuc a desiderio suo. Quære, quid sibi vult pertinax hæc et diuturna fraudatio, tædiorum nutritrix, suspitionum fomes, impatientiæ fax, noverca amoris, mater desperationis? Si adhuc dissimulatio est, nimis est molesta.

2. Esto quod pie utiliterque interim fuerit dissimulatum, donec in sola adhuc vocatione seu revocatione res erat. Nunc vero cum requiritur, et ita requiritur, quid jam conferre poterit dissimulatio? Si de carnalibus sponsis et pudendis amoribus quæstio est, sicut litteralis superficies prælusisse videtur; et si inter illostalia contingere queant, mea non interest, ipsi viderint. Quid si animarum quærentium Dominum mentibus et affectibus pro quantumlocunque posse meo respondere et satisfacere me oportet eruendum sane est de Scriptura sancta, in qua se vitam habere confidunt, eo vitale aliquid, quo spirituale; ut edant pauperes et saturentur, et vivant corda eorum. Et quid tam cordium vita, quam Dominus meus Jesus Christus, de quo aiebat qui eo vivebat, quia *cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apprebentis cum ipso in gloria*? (Coloss. iii, 4.) Ipse ergo ad medium veniat, quo et nobis veraciter dici possit: *Medius autem vestrum stat quem vos nescitis* (Joan. i, 26). Quanquam nescio quomodo non sciatur a spiritualibus sponsus Spiritus, qui tamen ita in spiritu profecerunt, ut possint dicere cum propheta: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus* (Thren. iv, 20): et cum Apostolo: *Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus* (II Cor. v, 16). Nonne is est, quem sponsa quærebat? Is vere est sponsus, et amans, et amabilis. Is, inquam, vere sponsus; sicut caro ejus vere est eibus, et sanguis ejus vere est potus (Joan. vi, 56): et totum quod de ipso est, vere est quando ipse est non aliud sane, quam ipsa Veritas.

3. Verum is sponsus quid est quod non invenitur quæsitus, cum requiratur tam studiose et impigre, nunc quidem in lectulo, nunc vero in civitate, aut etiam in plateis vel vicis; ipse autem dicat: *Quærite et invenietis*; et: *Qui quærit, invenit*? (Matth. vii, 7, 8.) Propheta quoque loquatur ad eum: *Bonus es, Domine, animæ quærenti te* (Thren. iii, 25); et item sanctus Isaias: *Quærite Dominum, dum inveniri potest* (Isai. lv, 6.) Quomodo ergo implebuntur Scripturæ? Neque enim quæ hic inducitur quærens, una est ex his quibus ipse ait: *Quæretis me, et non invenietis* (Joan. vii, 34). Sed attendite tres esse causas, quæ interim occurrunt, et quærentes frustrari solent: cum aut videlicet non in tempore quærant, aut non sicut oportet, aut non ubi oportet. Si enim omnetempus aptum est ad quærendum, cur ergo dicit propheta, quod jam memoravi: *Quærite Dominum, dum inveniri potest*? Erit absque dubio cum inveniri non poterit; et ideo addit, ut

(245-46) Origenem hic notare videtur, aut certe errorem ipsi tributum, quemadmodum alios notat in sermone 34 de Diversis, et sermone 54 in Cantica, num. 3. Confer Ambrosium Autpertum, libro x in Apocalypsin, ad hunc versum. *Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum*, ubi huic errorem confutat. (247) Ita scripti et primi editi; in si quod quidam codices habent *pietatis pro charitatis*: Horstius cum aliis, *vacarent opera*. Porro hoc in loco Bernardus non in ea fuit sententia (quod Horstio visum est in

invocetur dum prope est; quia futurum est jam non prope futurum. A quo enim tunc non requiretur? *Mihi*, inquit, *curvabitur omne genu* (Isai. xlv, 24), etc. Nec tamen invenietur ab impiis, quos ultores angeli arcebunt profecto, et tollent ne videant gloriam Dei. Frustra inelamabunt et fatuæ virgines; minime prorsus jam ad eas exit, clausa janua (Matth. xxv, 10). Sibi proinde dictum putent illæ: *Quæretis me, et non invenietis*.

4. Cæterum nunc tempus acceptabile, nunc dies salutis sunt (II Cor. vi, 2); tempus plane et quærendi, et invocandi, quando plerumque, et antequam invocetur, adesse sentitur. Audi denique quid pollicetur. *Antequam me invocetis*, inquit, *dicam: Ecce adsum* (Isai. lxxv, 24). Nec latuit benignitas hæc et facilitas temporis quod nunc est, illum qui in psalmo loquitur: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum audivit auris tua* (Psal. ix, 17). Quod **1532** si per bona opera quæritur Deus, ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes (Galat. vi, 10): præsertim quia Dominus aperte prænuñtiat venire noctem, quando nemo potest operari (Joan. ix, 4). Tunc aliud ad quærendum Deum, ad operandum quod bonum est, reperturus es tibi tempus in sæculis venturis, præter hoc, quod constituit tibi Deus, in quo recorder tui? Et ideo dies salutis, quia in his ipse Deus, rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ (Psal. lxxiii, 12).

5. I ergo tu, et in medio gehennæ expectato salutem, quæ jam facta est in medio terræ (245-46). Quam tibi somnias proventuram inter ardores sempiternos facultatem veniam promerendi, cum jam transiit tempus miserendi? Non relinquitur tibi hostia pro peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum Filius Dei; mortuus est semel, jam non moritur (Rom. vi, 9). Non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram. Biberunt omnes peccatores terræ: non est quod sibi ex eo vindicent demones ad restinguendos focos suos; sed neque homines socii dæmoniorum. Semel illo descendit, non sanguis, sed anima; et hæc portio eorum qui in carcere erant: Una illa visitatio, quæ tunc facta est per præsentiam animæ, cum corpus penderet exanime super terram. Sanguis aridam rigavit, sanguis infudit terram, et inebriavit eam; sanguis quæ in terra, et quæ in cælis sunt pacificavit, non autem et quæ apud inferos: nisi quod semel illo, ut dixi, anima ejus excurrit, et fecit ex parte redemptionem, ne vel eo momenti vacaret opera charitatis (247); sed

fusioribus Notis) ex damnatis quosdam ab inferis per Christum liberatos fuisse: sed tantum Patres eductos e limbo, quem in « ipso inferno » sanctus Doctor collocat, tum sermone 1 in die Paschæ, num. 5, ubi « carcerem gehennalem » vocat: tum maxime sermone 4 in festo Omnium Sanctorum, num. 1, ubi sinum Abrahamæ explicans ait ante Christi adventum nulli omnino sanctorum ad cælum partuisse accessum, sed Deum eis providisse « in inferno ipso locum quietis et refrigerii, » ita tamen ut ma-